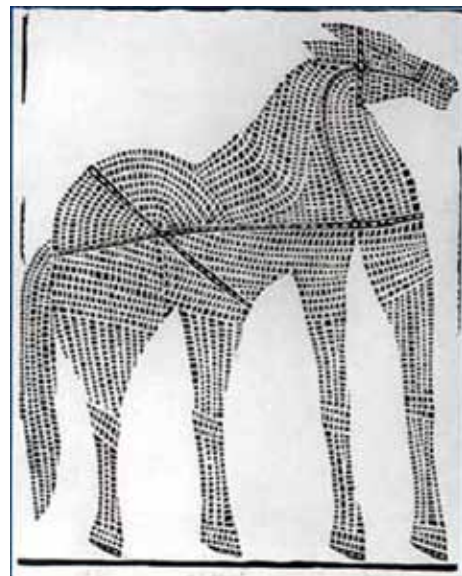

Nationell identitet i en internationell värld år 2009 – polsk grafik under ett halvt sekel

Den polska grafiken som vi känner idag, från det Polen som det ser ut nu, har sitt egentliga ursprung från mitten av 1950-talet. Det var då man började frigöra sig från det socialrealistiska okets doktriner och finna nya egna vägar att uttrycka sig på. De traditionella grafiska teknikerna fick en renässans, och under sextio och sjuttitalen började nya tekniker göra sig gällande, framförallt fotobaserade och olika egna blandtekniker. Vad som skedde i omvärlden, pop-konsten, »de vilda« m.m. hade naturligtvis en klangbotten även i Polen. *Krakowtriennalen*, som startades 1966, verkade som ett fönster mot omvärlden. Dess betydelse för polsk grafik har varit avgörande.

Denna frigörelse och internationella utblick var något av en rörelse inte bara i Polen, utan i hela Östeuropa. Fast det var kanske i Polen som den blev mest framgångsrik. Det nya visuella språket var starkt rotad i surrealismen, fantasins frihet, metafysiken, filosofin, parafraaser på konsthistorien och det inneboende budskapet i en berättande bild. Det sistnämnda ofta med en politisk och social satirisk ton.

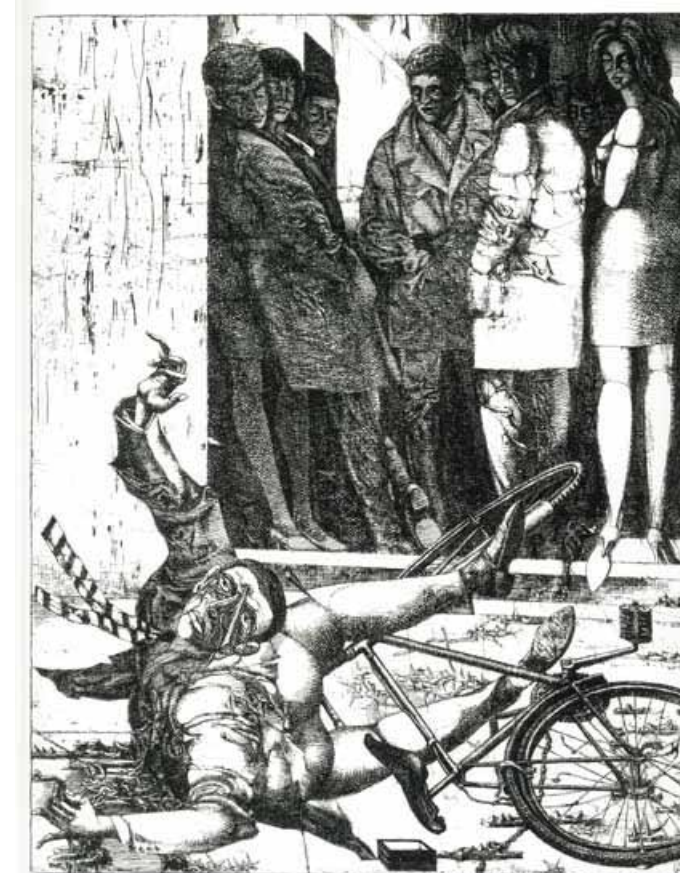
Två konstnärer, *Józef Gielniak* (1932–1972) och *Jerzy Panek* (1918–2001), ses som banbrytare och stilbildare. Panek var en träsnittets mästare, senare övergick han även till starka linjeetsningar i en anda av Picasso. Han var rent expressiv med en bildvärld som närmar sig det ursprungliga, folkkonsten och människans primära arketyper. Hans linjer har nerv, närvaro och enorm intensitet, framförallt i hans senare bilder på 1960-talet, ofta självporträtt. Gielniak föredrog linoleumsnittet. Han jobbade vanligtvis med serier och teman. Hans serie *Improvisationer* refererar till andra mästare men har även tydliga surrealistiska, inre universella tanke-

T.v. Józef Gielniak, *Improvisation till Grazynka VI*, 32 × 22 cm, linoleumsnitt, 1966
Nedan. Mieczysław Wejman. *Cyklist VIa*, etsning, 64,8 × 49,9 cm, 1968
Vänster sida. Jerzy Panek, *Vit häst*, träsnitt, 64,5 × 48,5 cm. 1959

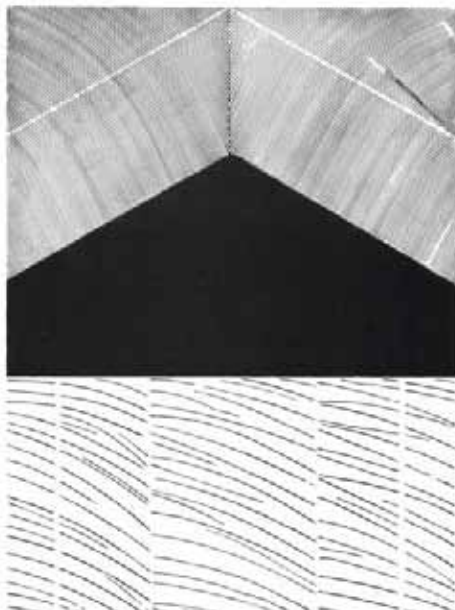
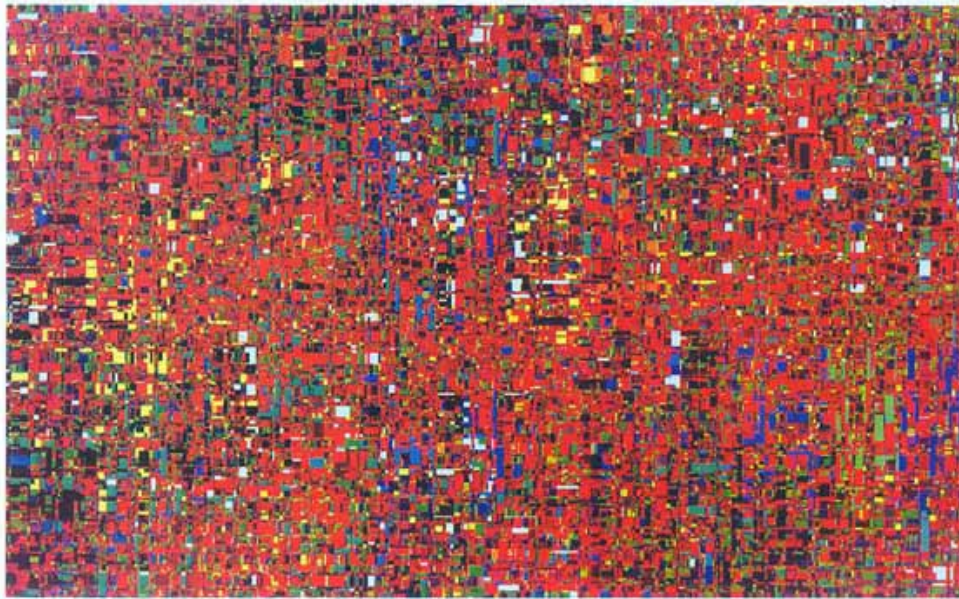
gångar om varats outgrundliga mysterium. Hans serie *Sanatorium* likaså, apokalyptiska, surrealistiska visioner, inte helt olik dansken *Palle Nielsen*. I Krakow verkade även *Mieczysław Wejman* (1912–1997) vars serier *Månar*, *Draperier* och framförallt *Cyklist* är landmärken inom polsk grafik. Wejman ansåg att konsten måste förmedla någonting, ha ett budskap. Och i det kommunistiska Polen talade man i metaforer. Det dolda budskapet var i hans bilder ett uttryck för hans vanmakt och avsky inför det system han levde i, baserat på hans eget liv och personliga upplevelser. Bilderna är fyllda med satir, humor och politiska understrykningar. Det är tydligt framförallt i *Cyklist*-serien. Andra samtida konstnärer och föregångare och banbrytare under den här perioden (ca 1955–1975) är internationellt kända ikoner som *Tadeusz Kantor* (1915–1990) och lite senare *Magdalena Abakanowicz* (f.1930), för att bara nämna några. Kantor var för övrigt professor vid Konstakademien i Krakow under nazitiden (1942–44). Hans bilder, scendekorer och teateruppsättningar med gruppen *Cricot 2* hade ett enormt inflytande på den polska konsten.

Den abstrakta konsten hade förstås sina tillämpare även inom grafiken, men mest appellerade nog pop- och op-konsten till tidens anda, framförallt inom design och illustration. Grafik- och designutbildningarna rymdes alla inom de grafiska fakulteterna

vid Polens då sex konstakademier: i Warszawa, Krakow, Poznan, Wroclaw, Gdansk och Lodz (Katowice blev den sjunde 2001). Det ser man tydliga spår av i så gott som all grafik som gjorts i Polen. Och man skall inte glömma den polska affischkonsten, som är nära förbunden med konstgrafiken.

Konstnärer som *Ryszard Otreba* (f.1932), *Stanisław Fijałkowski* (f.1922) och *Jan Pamuła* (f.1944) tog till sig den geometriska, abstrakta och konstruktiva konsten och utvecklade den tekniskt, filosofiskt och i vissa fall även matematiskt. *Pamuła*, en centralgestalt inom konstlivet i Krakow än i dag, använder noggranna matematiska formler för framställandet av sina, genom datorn manipulerade, digitaltryck. En yngre kollega, vars verk visades bl.a. på *Grafiktriennal XIII* i Stockholm år 2007, är *Stanisław Walicki* (f.1970). Hans optiska illusioner fick det verkligen att gå runt i huvudet på åskådarna!

Överst. Jan Pamuła, *Final I*, digitalt tryck, 60 × 93 cm, 1993
T.v. Ryszard Otreba, *Hidden Mystery I*, gipstryck, 76 × 52 cm 1993
Ovan. Stanisław Walicki, *Grain*, digitalt tryck, 90 × 125 cm, 2000

Under 1970- och 80-talen var tiderna svårare, man fick en känsla av att konsten stod och väntade, mycket hände i omvärlden och Polen hängde inte riktigt med på grund av försvärande politiska och ekonomiska omständigheter. Men många duktiga grafiker gjorde vad de kunde med det som fanns. *Stanisław Wejman* (f.1944), *Anna Sobol-Wejman* (f.1946), *Eugeniusz Get Stankiewicz* (f.1942) och *Krzysztof Skórczewski* (f.1947) var bara några av alla de som gjorde fantastisk grafik.

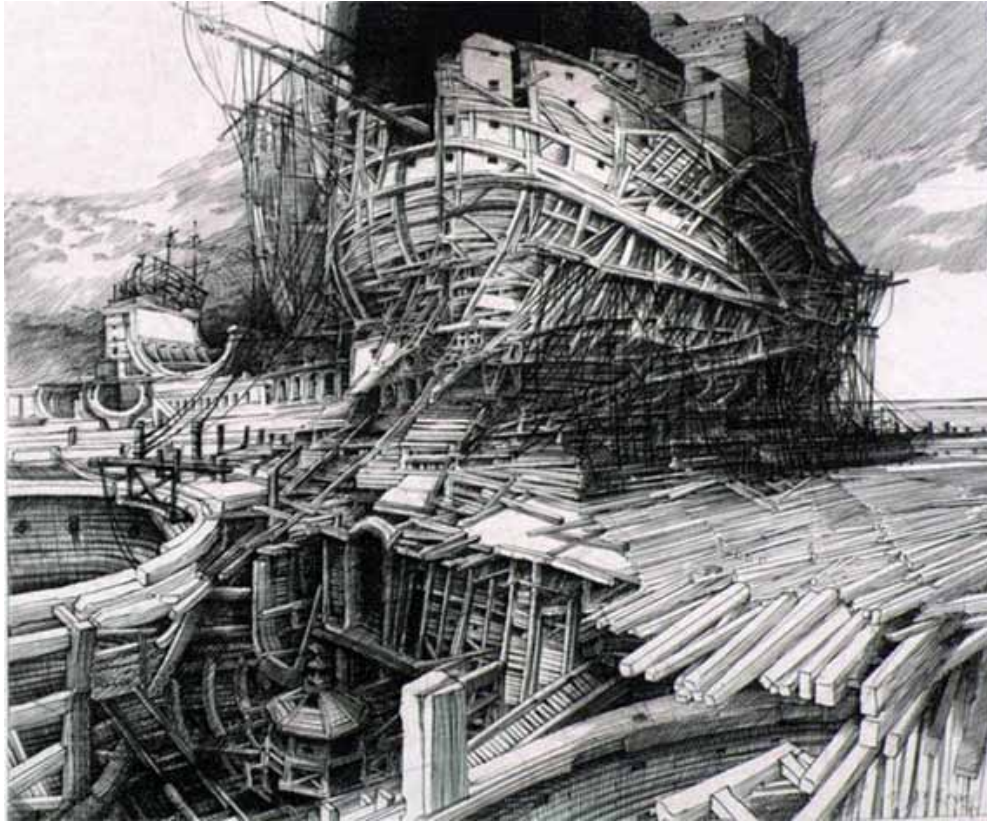
Så när muren föll var det som att dra korken ur champagneflaskan. Mycket hände på en gång! Tack vare det stora kontaktnätet som man hade skaffat sig genom sina internationella samarbeten så stod flera generationer på tur att utvecklas och förkovra sig. Mötet med den kommersiella kulturen i väst var inte helt smärtfritt, minst sagt. Men inom grafiken hände det massor: yngre grafiker som *Piotr Szurek* (f.1958), *Henryk Ozóg* (f.1956), *Andrzej Kasprzak* (f.1963), *Grzegorz Dobiesław Mazurek* (f.1955), *Jacek Szewczyk* (f.1958) och *Janusz Akermann* (f.1957) utvecklade trycktekniken, började gå upp i format och blev djärvare och friare i sitt uttryck. Det finns en fabulerande frihet i det som skapades i Polen på 90-talet. Fortfarande berättade man historier med sina bilder, man tangerade det som går under benämningen grafisk design och man digitaliserade och experimenterade med allt. På 1980-talet var de elever på akademierna, i början av 2000-talet är många av dem lärare eller rektorer, och är med om att skapa det nya, öppna, internationella Polen. Deras elever är nu dagens samtida grafiker, och måhända nästa generation lärare! Polen idag är oerhört dynamiskt, och uttrycken är många. Visst anar man ursprunget i traditionen. Tack vare den gedigna utbildningen är man fortfarande mycket tekniskt driven, men numera är man i fas med vad som sker i omvärlden.

På *Grafiktriennal XIII* i Stockholm så kunde man, förutom *Stanisław Walicki*, se två yngre kvinnliga grafiker, *Małgorzata Eber-Warlikowska* (f.1970) och *Małgorzata Malwina Niespodziewana* (f.1972). De speglar på var sitt sätt en del av det som sker just nu i polsk grafik. *Warlikowska* kommenterar med vass satir det som sker i världen: en konst

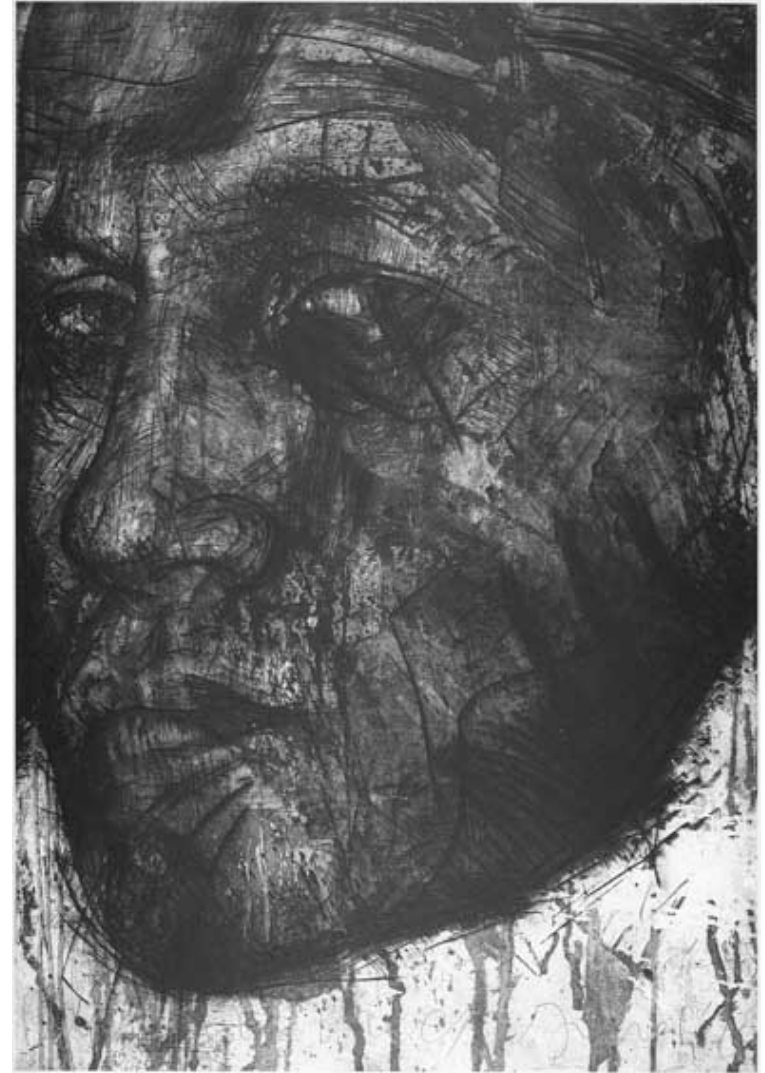
med ett budskap. *Niespodziewana* undersöker och utforskar makrokosmos och mikrokosmos. Hennes konst är mer introvert och filosofisk. Båda arbetar rent klassiskt med serigraf, linoleumsnitt och etsning men även tredimensionellt, i installationsform, som skapar rumsliga upplevelser. Tekniken är ett medel för att uppnå ett så starkt uttryck som möjligt. Andra namn vars bilder mött stor uppskattning under 2000-talets första tio år är bl.a. *Dominika Sadowska* (f.1977), *Marta Lech* (f.1979), *Teodor Durski* (f.1976), *Viola Tycz* (f.1973) och *Marcin Białas* (f.1977).

Gemensamt för samtliga är att de, trots så varierande uttryck, ändå rör sig med samma uttryckssätt som för 50 år sedan fast ännu mer renodlat och profilerat. Det finns ett tydligt polskt grundspråk i berättandet, i det illustrativa, i parafaserna och kommentarerna. Satiren är fortfarande elakt träffsäker, distansen är intellektuellt klar och ambitionsnivån är hög. Men man tar ut svängarna, och det rejält. Så man skulle nog kunna säga att tack vare att öst och väst nu äntligen mötts så är den polska konsten och grafiken än mer vital och dynamisk. Samtidigt som man lyckats behålla en tydlig nationell identitet.

Mikael Kihlman
konstnär

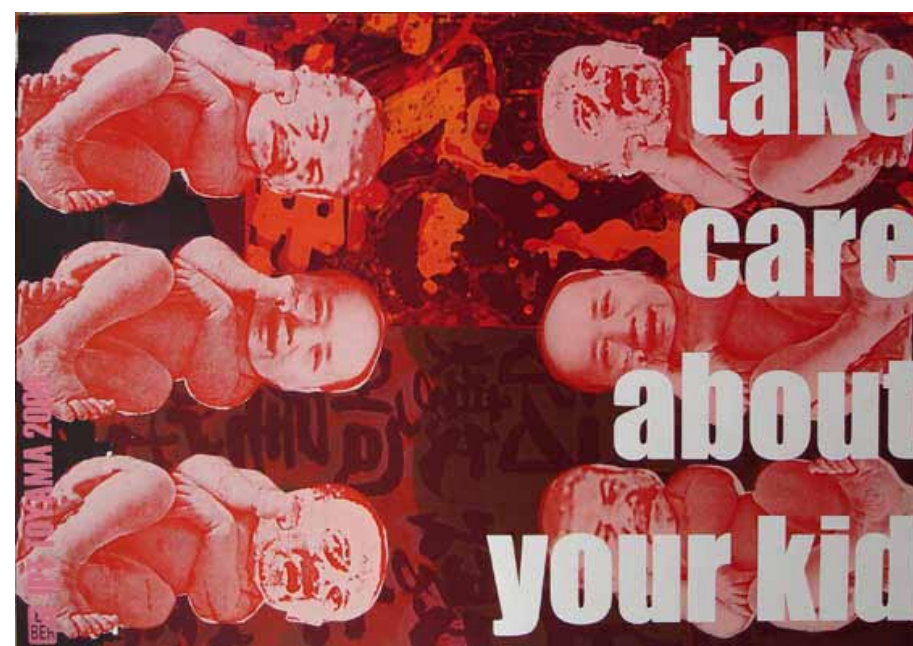
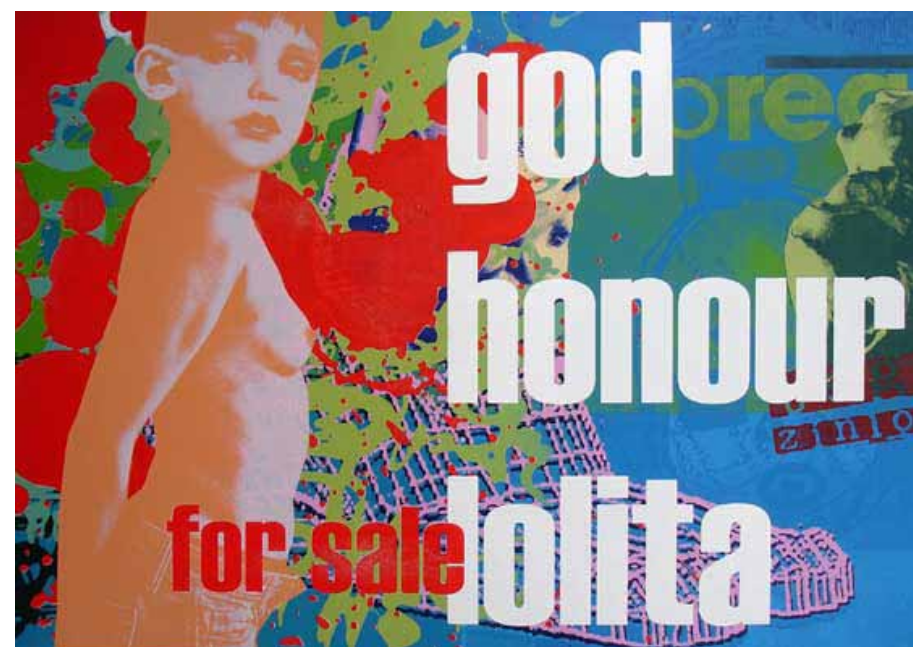
Krzysztof Skórczewski, *Moja Arka*, kopparstick, 20 × 23,5 cm, 2007

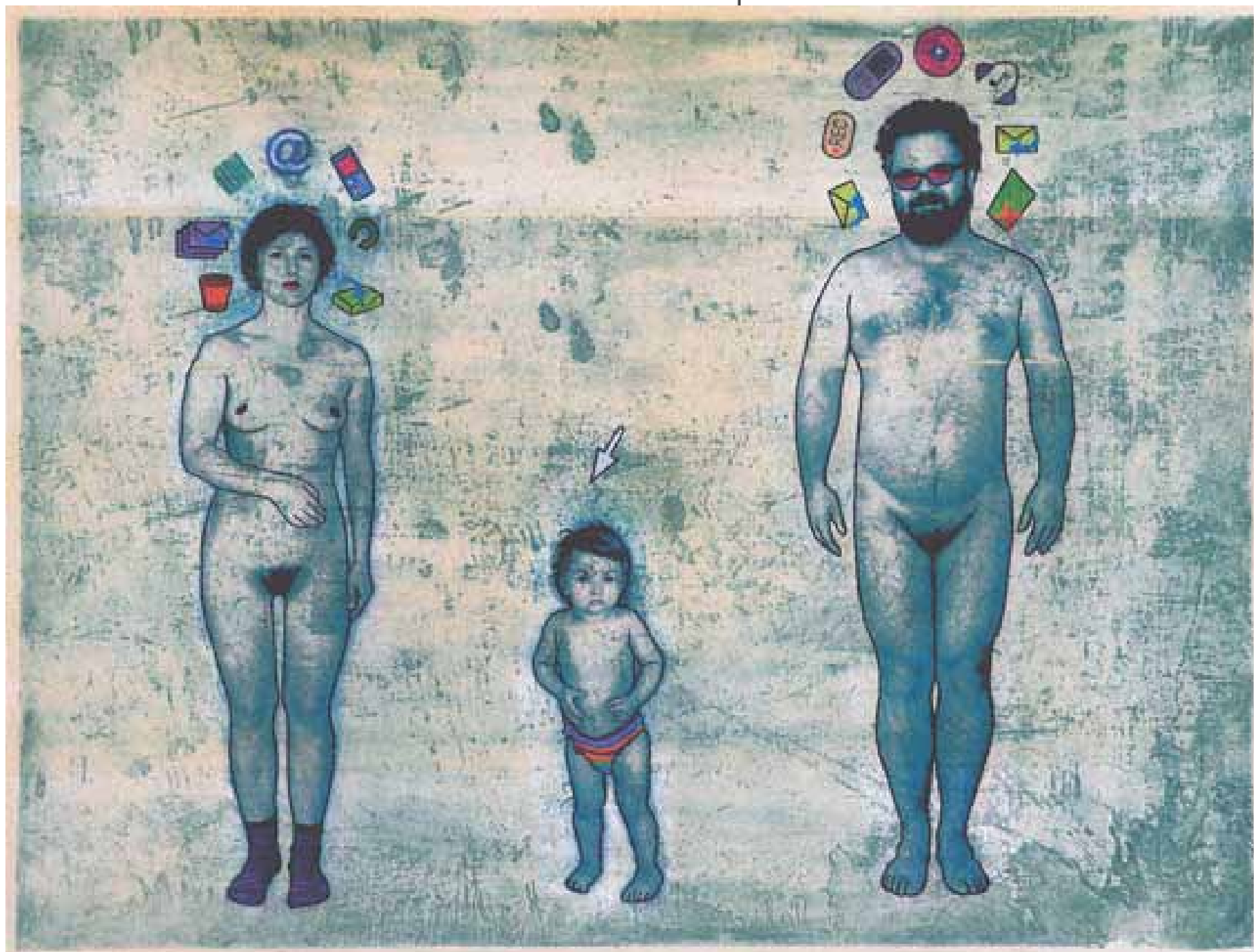
Piotr Szurek, *Självporträtt*, akvatint, tornål, 95 × 69 cm, 1993

Dominika Sadowska, *Girl*, fotopolymer, 20 × 14,5 cm, 2003

Małgorzata Etber-Warlikowska,
Överst. *Take care about your kid*, silkscreen, 70 × 100 cm, 2007
God honour Lolita, silkscreen, 70 × 100 cm 2007

Viola Tycz, *e-holy family*, blandteknik, 53 × 78 cm, 2007